

Д. Д. Третяк,
аспірант кафедри фінансів, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розкрито зміст реструктуризації регіональної економіки, її мету, завдання та основні шляхи здійснення. Досліджено особливості фінансового забезпечення реструктуризації економіки регіонів.

The article presents the content of restructuring the regional economy, its aim, objectives and the ways of implementation. The features of the financial restructuring of regional economies.

Ключові слова: регіональна економіка, реструктуризація, фінансування, міжбюджетні трансферти, стимулювання розвитку регіонів.
Keywords: regional economy, restructuring, financing, intergovernmental transfers, promotion of regional development.

ВСТУП

З моменту прийняття незалежності і до теперішнього часу в Україні так і не була здійснена структурна перебудова економіки, яка зорієнтувала б її на інноваційний шлях розвитку. Як відомо, важливим аспектом у здійсненні реструктуризації в будь-якій сфері є фінансування її заходів. Адже забезпеченість необхідними коштами є одним із визначальних критеріїв можливості проведення структурної перебудови. Тому питання фінансування реструктуризації економіки регіонів на сьогодні набуває значної актуальності.

Дослідженню проблем, які пов'язані з реструктуризацією економіки регіону, присвячені праці багатьох вчених, серед яких слід назвати О. Алімова, А. Акмаєва, Б. Адамова, В. Амітана, П. Беленького, Є. Бойка, В. Василенка, А. Гранберга, Ю. Денисова, М. Долішньо-

го, В. Дубіщева, У. Ізарда, Б. Кліяненка, М. Козоріз, В. Мамотова, М. Прокопенка, Л. Савельєва, І. Тюнена, І. Швець.

Метою статті є визначення необхідності достатнього фінансового забезпечення реструктуризації регіональної економіки та особливостей, які існують на сьогодні в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Процес реформування відносин між центром і регіонами, який останніми роками проходить в Україні особливо інтенсивно, пов'язаний з розширенням повноважень органів місцевого самоврядування. Такі тенденції є причиною неоднорідності умов функціонування суспільно-господарського комплексу в різних регіонах держави. Крім того, ресурсний потенціал, що є необхідною передумовою раціональної територіальної організації економіки, також

просторово диференційований. Саме тому проблеми вивчення існуючого стану і потенційних можливостей господарства окремих регіонів, прискорений розвиток їх продуктивних сил, раціональне використання ресурсного потенціалу для підвищення рівня життя населення є стратегічними напрямками соціально-економічного розвитку держави [4, с. 283].

Практика розвитку регіонів України тісно пов'язана з сучасними тенденціями трансформаційних перетворень в цілому, а отже, потребує врахування закономірностей цього процесу. У нових умовах світового господарювання (зокрема, під впливом глобалізації), особливого значення набувають фактори, що сприятимуть підвищенню ефективності соціально-економічного розвитку регіону, у тому числі:

— здійснення регіональної структурної політики (просторової економічної політики або просторової структурної політики), що охоплює заходи органів державної влади, спрямовані на забезпечення регіональної економічної рівноваги, подолання або вирівнювання нерівномірності (диспропорційності) економічного розвитку регіонів тощо;

— реалізація заходів державної політики залучення до регіонів вітчизняного та іноземного капіталів (тобто державної регіональної інвестиційно-інноваційної економічної політики);

— проведення ефективної політики реструктуризації підприємств та промислових комплексів на регіональному рівні національної економіки;

— державна підтримка підприємництва, що діє на регіональному та місцевому рівні. Такі заходи сприяють вирішенню цілого комплексу соціально-економічних проблем на місцях: від зростання показників зайнятості, самозайнятості населення на регіональному рівні і до забезпечення товарами та послугами місцевих ринків, підвищення здатності населення генерувати й сприймати ринкові нововведення на регіональному рівні національної економіки тощо [3].

Реструктуризація — це процес структурних змін у економіці, що передбачають створення нової, більш досконалої та ефективно функціонуючої економічної системи. Основною метою структурної перебудови економіки регіону повинна виступати адаптація його виробничих структур до умов економічної самостійності та ринко-

вих відносин. Головним критерієм формування нової структури економіки повинно стати забезпечення раціонального використання наявних ресурсів та досягнення максимального можливих темпів економічного зростання. Економічна теорія сформулювала критерій позитивних результатів зміни структури — так званий структурний ефект. Він відображає зв'язок між індексом зміни структури і зростанням найважливіших показників економічної динаміки господарства [7, с. 67].

Правильне, повне розуміння структури загальнонаціональної та регіональної економіки та причин, що призвели до сучасної структури народного господарства, дає можливість визначити шляхи структурної перебудови, тобто його реструктуризації.

Реструктуризація економіки регіону як складної економічної системи має ряд аспектів: галузевий, мікроекономічний, територіальний.

На галузевому рівні реструктуризація полягає в оптимізації пропорцій розвитку галузей, зокрема у досягненні оптимального співвідношення між обсягами виробництва та кінцевим попитом. Сьогодні структурна перебудова економіки повинна бути спрямована на випуск необхідної споживачам продукції, тобто на наповнення споживчого, виробничого та інвестиційного ринків. Причому основним завданням структурної переорієнтації є не випереджальний розвиток обмеженої групи галузей невикористаної сфери, а формування цілої індустріальної системи. Потрібно глибоко вивчати тенденції сучасного науково-технічного прогресу, структурні зрушення в світовій економіці, стан і динаміку ринкової кон'юнктури на світових ринках, устаткування та іншої продукції, а також приділити увагу пошукові "ринкових ніш" для вітчизняних підприємств.

Одним із магістральних напрямів структурних змін в економіці регіонів є досягнення оптимального зв'язку між виробничою і соціальною сферами. Прискорення зростання питомої ваги сфери послуг у структурі суспільного виробництва — це законодавчий процес, характерний для всіх розвинутих країн.

Глибока структурна перебудова повинна охоплювати не тільки макrorівень, але й мікрорівень — реструктуризацію й модернізацію підприємств.

Структурна перебудова регіональної економіки повинна вирішити і таку важливу проблему, як подолання невідповідності між природним і трудовим ресурсним потенціалом, з одного боку, та просторовою організацією господарської діяльності — з іншого [4, с. 287].

Завдання реструктуризації регіональної економіки, трансформації регіональних структур зводиться до наступного: при існуючій ресурсній базі, певному розмірі бюджетних і позабюджетних коштів, коштів підприємств і організацій, з урахуванням наявного трудового потенціалу, ринкової інфраструктури необхідно розробити програми, заходи, проекти, реалізація яких дасть найбільший соціально-економічний ефект для регіону. При цьому основними критеріями майбутньої структури економіки регіонів є: загальна ефективність розвитку конкретного регіону, територіальна цілісність господарського комплексу держави, конкурентоспроможність, стійкість до циклічних коливань та повне задоволення соціальних потреб суспільства [4, с. 288].

Щодо важелів державного регулювання, то серед них можна виділити інструменти бюджетно-фіскальної (податкова політика та міжбюджетні відносини) та грошово-кредитної політики (політика "дорогих" та "дешевих" грошей), а також прямого регулювання (останній інструмент держава повинна застосовувати лише за крайньої необхідності). Якщо говорити про державний рівень застосування тих чи інших важелів, то у сфері грошово-кредитної політики органи місцевого самоврядування практично не можуть приймати самостійні рішення в рамках визначеної території, адже це є прямою компетенцією НБУ, який координує свою діяльність з урядом, а всі регіональні управління підпорядковані його рішенням. Тобто вплив інструментів монетарної політики держави на регіон може відбуватися тільки в рамках загальнодержавної політики. Щодо наслідків реалізації фіскально-бюджетної політики держави, то тут доцільно говорити про загальнодержавний та регіональний її рівень, адже згідно ст. 5 Бюджетного кодексу України бюджетна система України складається із сукупності державного та місцевих бюджетів різних рівнів [1], і органи місцевого самоврядування можуть вільно

розпоряджатись коштами останніх у межах власних та делегованих державою повноважень, підкріплених відповідною доходною базою, що передбачено Конституцією України, Бюджетним кодексом України та Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні".

Прийняття у вересні 2005 року Закону України "Про стимулювання розвитку регіонів" стало однією з перших спроб законодавчо встановити механізм забезпечення державної регіональної економічної політики та розвитку регіонів України [8].

Подальший розвиток механізму ліквідації територіальних дисбалансів і вирішення проблем депресивних територій відбулися із затвердженням у липні 2006 року Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [5]. Цей документ визначає основні завдання державної регіональної політики, яка має бути спрямована на створення умов для поетапного подолання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів. Пріоритетним напрямом стратегії є реструктуризація економічної бази окремих регіонів, підвищення продуктивності сфер економіки в регіонах і підтримка нових видів діяльності, що сприятиме підвищенню рівня зайнятості населення. Це здійснюватиметься шляхом збільшення обсягу інвестицій в економіку регіонів. Зокрема, наданням субвенцій для створення нових підприємств, формування державної та регіональної інфраструктури залучення інвестицій, розвитку сфери туризму [5].

Запроваджені відповідно до українського законодавства інструменти стимулювання регіонального розвитку передбачають, що головним джерелом фінансування залишаються кошти державного і частково місцевих бюджетів. Водночас досвід інших країн свідчить, що більш ефективними інструментами стимулювання регіонального розвитку є опосередковані, спрямовані на створення сприятливих рамкових умов для розвитку приватного бізнесу. Підтримка регіонів-лідерів шляхом надання бюджетних дотацій є малоперспективною. Доцільніше здійснювати стимулювання розвитку регіонів-донорів шляхом пільгових комерційних механізмів (податкові преференції, пільгові кредити, інвестиційні дотації, цільові трансферти тощо) і на пев-

них умовах — наприклад, при реалізації проектів з розвитку інфраструктури, інтеграції з відсталими регіонами.

Головними розробниками, виконавцями й контролерами заходів щодо стимулювання розвитку регіонів залишаються центральні й місцеві органи влади. Участь у цих процесах громадськості й недержавних організацій цілком ймовірно залишиться лише декларативною. Інститут агенцій регіонального розвитку, що підтвердив свою життєздатність і ефективність в європейських країнах, в Україні так і не отримав належного розвитку [6].

Відсутність механізмів стимулювання органів місцевого самоврядування щодо подолання проблем розвитку своїх територій є головним недоліком такого підходу, тому що регіон, який з року в рік отримуватиме все кращі показники економічного та соціального розвитку, автоматично позбавлятиметься державної фінансової підтримки. Досягнення прогресу у розвитку регіонів вимагає безумовної участі місцевої влади, у створенні мотиваційних чинників усередині самих регіонів і прийняття відповідної загальнодержавної стратегії, а запровадженням механізмів фінансування розвитку регіонів не повинен створювати враження "нав'язування" цих підходів "згори".

Об'єктом державної підтримки депресивних регіонів мають бути не місцеві органи влади, а підприємства та населення, що знаходяться на даній території. Така підтримка має спрямовуватись на пом'якшення негативних соціальних процесів і прискорення структурної перебудови економіки регіону. Через загрозу неефективного використання коштів, як це було на практиці, сьогодні видається доцільним також надання регіонам конкретної адресної допомоги. Необхідно повністю виключити механізм посередників при використанні бюджетних коштів, що мають проходити каналами Державного казначейства.

Державна регіональна політика не повинна замикатися на вирівнюванні соціально-економічного розвитку регіонів через систему трансфертів, а має бути спрямована на підтримку "точок зростання", оскільки обмеження бюджетної спроможності держави може призвести лише до "вирівнювання всіх у бідності" [9, с. 25].

Визначившись з механізмом та органами регулювання регіональ-

ного розвитку, слід окреслити ймовірні надлишкові джерела фінансування, за рахунок яких може проходити реструктуризація регіону. Для цього доцільно створити певний регіональний фонд, наприклад Фонд реструктуризації господарства регіону (тобто зміни його структури), в який будуть надходити кошти, стягнені з підприємств базових для регіону галузей в порядку перевищення базових ставок податків або при застосуванні інших заходів регулювання понад базові. Базовими при цьому слід вважати умови функціонування, які були притаманні господарству впродовж розвитку. Інакше кажучи, так званий фінансовий потенціал не розпорошується по ланкам бюджетної системи, а осідає у визначеному фонді, акумулюючи надлишкові ресурси регіону. Поповнення цього фонду також можливе за рахунок Державного бюджету в рамках загальнодержавних програм з підтримки регіонального розвитку. Кошти такого фонду і можуть виступати джерелом фінансування програми реструктуризації регіону через надання підтримки решті галузей регіону. Це можна розглядати як варіант державного інвестування, хоча насправді воно здійснюється за рахунок ресурсів базових галузей. Тобто практично регіон сам себе забезпечує фінансами для перебудови власного господарства.

Але при цьому існує ризик використання цих коштів у регіоні без суттєвої користі для галузей-реципієнтів (ті, які приймають кошти фонду). Для запобігання цього на органи місцевого самоврядування лягає відповідальність визначитись із пріоритетними напрямками вкладання, тобто переліком галузей, перспективних з точки зору повернення вкладених коштів та можливостей їх подальшого розвитку і віддачі для господарства регіону [2, с. 40].

ВИСНОВКИ

Отже, завдання реструктуризації регіональної економіки є надзвичайно актуальним як з погляду розвитку самих регіонів, так і з погляду успішності здійснення задекларованих в країні макро-економічних реформ. Доведення реформування до логічного завершення — складне комплексне завдання, яке не вирішується за місяць — два, а вимагає послідовної напруженої роботи упродовж тривалого періоду. Від вибору відповідних механізмів підтримки рес-

труктуризації економіки регіону та від наявності достатнього фінансового забезпечення залежить кінцевий результат економічних реформ. Фінансування може здійснюватися регіонами як за свій рахунок, так і за допомогою державних коштів, головне, щоб це здійснювалося цілеспрямовано для забезпечення програм реструктуризації. Лише за таких умов можливо домогтися успіху і отримати бажаний ефект, який сприятиме подальшому розвитку регіонів України.

Література:

1. Бюджетний кодекс України: за станом на 1 грудня 2008 р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во, 2009. — 207 с.
2. Архипенко С.В., Верхоглядова Н.І. Диверсифікація господарства регіону як спосіб регулювання його економічного циклу. Концепція регулювання економічних циклів регіону / С.В. Архипенко, Н.І. Верхоглядова // Економічний простір. — 2009. — № 30. — С. 37—47.
3. Біла С. Формування інституційних засад регіональної політики (світовий досвід) / [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
4. Бутко М.П. Методологічні аспекти трансформації регіональних структур економіки в перехідний період / М.П. Бутко // Труды Одесского политехнического университета. — 2003. — Вып.1(19). — С. 280—289.
5. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року // Офіційний вісник України. — 2006. — № 30. — С. 36. — Ст. 2132.
6. Павлюк А. Щодо застосування механізмів стимулювання розвитку регіонів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua>
7. Сіденко В. Економічне трансформування у країнах Центральної Європи та Середньої Європи / В. Сіденко // Економіка України. — 1998. — № 12. — С. 60—68.
8. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005р. № 2850-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 51. — С. 548.
9. Швець В.Я. Концептуальні підходи до вдосконалення системи міжбюджетних трансфертів / В.Я. Швець // Фінанси України. — 2005. — № 5. — С. 23—31.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2011 р.